

1. ЛІСОВЕ ТА САДОВО-ПАРКОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 630*182.2

Доц. М.П. Горошко, канд. с.-г. наук;
доц. П.Г. Хом'юк, канд. с.-г. наук – НЛТУ України

ЗНАЧЕННЯ ТИПОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ А. П'ЯСЕЦЬКОГО ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА "РОЗТОЧЧЯ"

Описано роль природного заповідника "Розточчя" у системі природоохоронних об'єктів України, наведено значення виконаних на типологічному профілі досліджень для моніторингу довкілля.

Ключові слова: природний заповідник, динаміка типів лісу, біометрія показників.

Doc. M.P. Goroshko; doc. P.G. Khomyuk – NUFWT of Ukraine

Importance the typological profile A.PYASECKIJ for monitoring of forest stands of natural game reserve Rastochie

Role of the natural game reserve Rastochie in system safe object Ukraine's is described in article, is shown importance called on typological profile studies for monitoring environmental.

Keywords: natural game reserve, dynamic of forest types, biometry of factors.

В умовах сьогодення, коли в країні багато екологічних проблем, зокрема погіршення стану лісів, а ресурси, необхідні для їх розв'язання, вкрай обмежені, одним з ключових завдань екологічної політики держави є визначення пріоритетів згідно з "Основними напрямками державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки".

Зокрема, до довготривалих пріоритетів охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів відноситься збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, а також розвиток природоохоронної справи.

За роки незалежності в Україні практично заново створено нове природоохоронне законодавство – Земельний, Лісовий і Водний кодекси, Кодекс про надра, закони України: "Про охорону навколишнього природного середовища", "Про охорону атмосферного повітря", "Про природно-заповідний фонд" та ін.

Останнім нормативним актом об'єкти природно-заповідного фонду виокремлюються як національне надбання, стосовно якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. В Україні складові цього фонду вважаються невід'ємною частиною світової системи природних територій, які підлягають особливій охороні.

Природні заповідники – це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, які мають за мету збереження у природному стані типових або виняткових для окремої ландшафтної зони природних комплексів разом з їхніми компонентами, вивчення природних процесів і явищ у них, опрацювання наукових засад охорони довкілля і використання природних ресурсів.

В Україні заповідники – як вища форма охорони природних територій – існують в кожному великому природному комплексі:

- у зоні мішаних лісів – Поліський (охороняються ландшафти мішаних лісів);
- у зоні Лісостепу – Канівський, Медобори, Розточчя (охороняються лісостепові ландшафти);
- у зоні Степу – Асканія-Нова, Чорноморський, Дніпровсько-Орільський, Луганський, Український Степовий, Дунайські плавні (охороняються степові ландшафти);
- у Карпатах – Карпатський (зберігає рідкісні гірські екосистеми лісового, субальпійського і альпійського поясів);
- у Криму – Кримський, Ялтинський, Карадазький, Мис Мартьян (охороняється рідкісна рослинність середземноморського типу).

Особливої уваги серед них заслуговує природний заповідник Розточчя – розміщений в межах України на Головному європейському вододілі.

Район Українського Розточчя – це крайній північно-західний відріг Подільської височини, який починається в околицях міста Львова і простягається вузьким горбистим пасмом (15-20 км завширшки) на 60 км у північно-західному напрямку до кордону з Польщею.

Неповторні ландшафти, водойми, унікальні рослинні угруповання були об'єктами досліджень таких вчених, як В. Бессер (1809-1820), А. Завадський (1824-1836), Б. Блоцький (1870-1908), Й. Пачоський (1910), В. Шафер (1923-1935), М. Кочвара (1925-1939), Я. Мондальський (1930-1938) та ін. Деяко пізніше свої дослідження проводили Ю. Шеляг-Сосонко, К. Малиновський, С. Стойко, М. Горшенін, С. Шевченко та багато інших науковців.

Свою частку у дослідження унікальних об'єктів Розточчя вніс український вчений-лісівник – Андрій П'ясецький. Впродовж 1940-42 рр. вчений започаткував тривалий польовий дослід, відмежувавши профіль типів лісу довжиною 1050 м і шириною 50 м на території Янівської дослідної станції. Власне дослідницький об'єкт був розміщений вздовж торф'яної заглибини недалеко від Янівського озера з висотою н.р.м. у нижній частині 295 м і верхній – 340 м.

На час закладання профіль охоплював чотири типи і шість підтипів лісу, які поступово змінювали один одного від низу до гори: сирий сосновий бір; вологий сосновий бір; вологий дубово-сосновий суббір (сугрудуватий підтип); вологий дубово-сосновий сугруд; свіжа грабово-соснова судіброва (суборуватий підтип); свіжа грабово-соснова судіброва; свіжа грабово-соснова

судіброва (похідний тип); свіжа соснова субучина (грудуватий підтип); свіжа грабова діброва (сугрудуватий підтип); свіжа дубова бучина (сугрудуватий підтип).

Основні результати стосувалися адаптації типологічної сітки Олексієва-Погребняка до природних умов Західного регіону, зокрема Розточчя, де ростуть раритетні буково-сосново-дубові лісостани. Унікальність цього дослідницького об'єкта полягала також у можливості дослідження закономірностей формування рослинних асоціацій, розміщених на суміжних ділянках, залежно від типів лісорослинних умов.

Результати досліджень А. П'ясецький опублікував у праці *"Про побудування і біологічний розвиток ряду типів Українського лісу"* (1942), де підтвердив логічність типологічної сітки П.С. Погребняка і вперше запропонував кількісний підхід до встановлення едастопу за набором екологічних чинників. На жаль, авторові не вдалося продовжити свої дослідження – він був розстріляний фашистами у тому ж 1942 р.

Впродовж наступних років на цьому дослідницькому об'єкті неодноразово проводилися повторні заміри таксаційних показників деревостанів, але найбільш повними виявилися результати, отримані у 1953 р. Згодом, у 1974 р. було організовано державний заказник місцевого значення "Страдчанський ліс", а у 1978 р. – заповідне урочище "Королева гора", які і стали базою для створення заповідника.

У 1984 р. за рішенням Уряду України організовано природний заповідник "Розточчя" площею 2084 га і протяжністю території з півночі на південь 8 км, а з заходу на схід – 12 км. Сьогодні на його території у кварталах 21, 22 і 23 і знаходиться типологічний профіль. Впродовж наступних років на цьому об'єкті різними дослідниками періодично проводились обміри дерев, але вони носили переважно поверховий характер, оскільки торкалися окремих аспектів динаміки різних типів лісу.

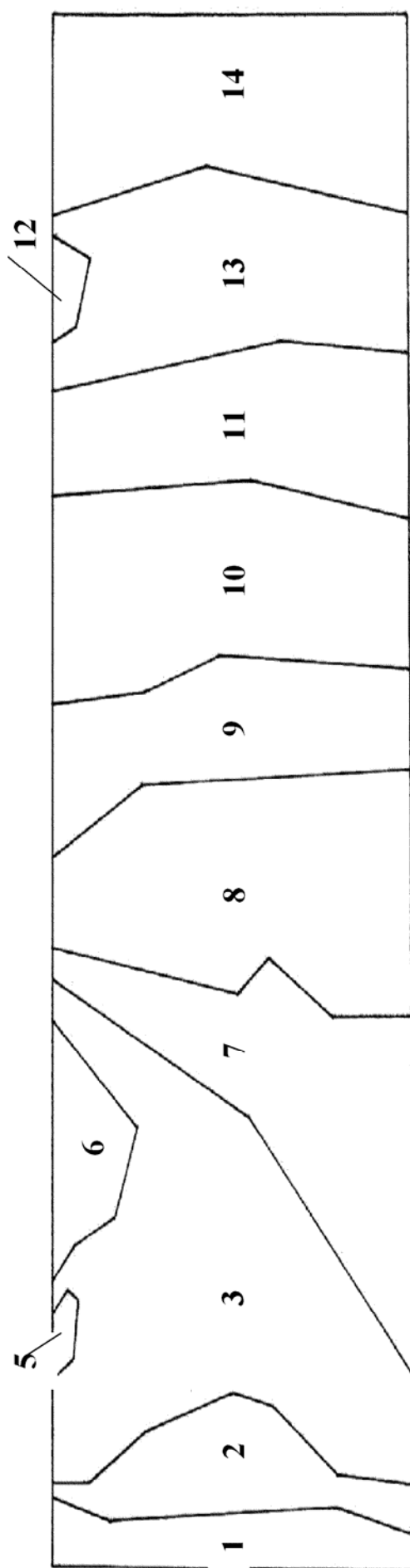
Найбільш детально були проведені заміри у 1992 р. працівниками кафедри лісової таксації та лісовпорядкування П.Г. Хом'юком та В.В. Гаврилюком під керівництвом завідувача М.П. Горошка. На всіх ділянках було проведено комплекс лісівничо-таксаційних робіт з фіксуванням координат дерев та біометричною оцінкою показників деревостанів.

Основні результати викладено у дисертаційній роботі П.Г. Хом'юка і дипломних роботах випускників кафедри. Крім цього, було встановлено нові межі типів і підтипів лісу та зафіксовано зміну типів лісу у нижній частині профілю (рис. 1).

Зміна типу лісу у нижній частині профілю з сирого соснового бору на вологий буково-сосновий субір стала можливою через осушення долини річки Верещиці, яка протікає територією заповідника. Внаслідок цього відбулася зміна екологічних факторів, про вирішальну роль яких у формуванні едастопу і говорив А. П'ясецький. Таким чином тільки заповідний режим забезпечив непорушність лісових насаджень і дав змогу дослідити вплив різних факторів на формування типів лісу.

СХЕМА

розміщення типів лісу на профілі А. П'ясецького

1942 рік

1992 рік

1	A ₄ – С	СИРИЙ СОСНОВИЙ БР	1, 2, 5, 6	V ₃ – бкС	ВОЛОГИЙ БУКОВО-СОСНОВИЙ СУБР
2, 5, 6	A ₃ – С	ВОЛОГИЙ СОСНОВИЙ БР			
3	V ₃ – дС	ВОЛОГИЙ ДУБОВО-СОСНОВИЙ СУБР (СУТРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)	3	V ₃ – дС	ВОЛОГИЙ ДУБОВО-СОСНОВИЙ СУБР (СУТРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)
7	V ₃ – дС	ВОЛОГИЙ ДУБОВО-СОСНОВИЙ СУБР (СУТРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)	7	C ₃ – гдС	ВОЛОГИЙ ГРАБОВО-ДУБОВО-СОСНОВИЙ СУТРУД
8	C ₂ ^В – гсД	СІВЖА ГРАБОВО-СОСНОВА СУДІБРОВА (СУБОРНУВАТИЙ ПІДТИП)	8	C ₃ – гсД	ВОЛОГА ГРАБОВО-СОСНОВА СУДІБРОВА
9	C ₂ – гсД	СІВЖА ГРАБОВО-СОСНОВА СУДІБРОВА	9	C ₂ ^Д – гД	СІВЖА ГРАБОВА СУДІБРОВА (ГРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)
10	C ₂ – гсД	СІВЖА ГРАБОВО-СОСНОВА СУДІБРОВА	10	C ₂ – сБк	СІВЖА СОСНОВА СУБУЧІНА
11	C ₂ ^Д – сБк	СІВЖА СОСНОВА СУБУЧІНА (ГРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)	11	C ₂ ^Д – сБк	СІВЖА СОСНОВА СУБУЧІНА (ГРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)
12	D ₂ ^С – гД	СІВЖА ГРАБОВА ДІБРОВА (СУТРУДНУВАТИЙ ПІДТИП)	12, 13, 14	D ₂ – гдБк	СІВЖА ДУБОВА БУЧІНА

Рис. 1. Динаміка типів лісу на профілі А.П'ясецького

Рельєф Розточчя зумовлює переважання вітрів західного і південно-західного напрямків, які сприяють надходженню повітряних мас з Балтики, підвищенню вологості повітря і опадів. Тривалість вегетаційного періоду (212 днів), особливості рельєфу, мозаїчність ґрунтового вкриття, своєрідний мікроклімат зумовили формування унікальної лісової рослинності – тут перекриваються ареали більшості основних євразійських видів дерев і чагарників.

Відомо, що на території України немає лісостанів, у формуванні яких одночасно беруть участь сосна, дуб, бук і граб. Зокрема на типологічному профілі, змінюючи один одного, ростуть складні буково-соснові, буково-дубово-соснові, грабово-букові та грабово-дубові насадження.

Варто відзначити, що за останні десятиріччя посилилася експансія бука лісового у бік бідніших типів лісорослинних умов. Окрім цього простежується тенденція у природній зміні порід – утворення грабово-букових лісостанів після природного розпаду хвойних.

Підсумовуючи сказане, потрібно відзначити, що типологічний профіль А.П'ясецького є невід'ємною частиною заповідника Розточчя, на якому доцільно продовжувати наукові дослідження з моніторингу лісових асоціацій. Заповідний режим території дає змогу вивчати сукцесії насаджень, які ростуть без будь-якого втручання людини. У майбутньому це дасть змогу зробити висновки про закономірності росту і розвитку основних лісотвірних порід України.

Література

1. Генсірук С.А. Ліси України. – Львів: НТШ, УкрДЛТУ. – 2002. – 496 с.
2. Географічна енциклопедія України. – К.: "Українська радянська енциклопедія" ім. М.П. Бажана. – 1993, т. 3: П-Я. – 480 с.
3. Горошко М.П., Хом'юк П.Г. Внесок А. П'ясецького у розвиток лісотипологічної ідеї академіка П.С. Погребняка// Наук. вісник НАУ: Лісівництво. – К.: НАУ. – 2000, вип. 27. – С. 64-68.

УДК 630*1

Доц. В.К. Заїка, канд. с.-г. наук – НЛТУ України

ФОРМУВАННЯ СОСНОВИХ НАСАДЖЕНЬ НА РАДІАЦІЙНО ЗАБРУДНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА ЛІСОВІДНОВНІ ПРОЦЕСИ У НИХ

Досліджуються лісовідновні процеси в насадженнях сосни звичайної різного ступеня радіаційного ураження. Виявлено, що на межі ділянки з летальною дозою поглинутої радіації сформувались лісостани, де збереглося близько 20 % дерев сосни. Природне її поновлення під наметом лісу в умовах відсутності конкуренції з боку берези і осики виявилось добрим. У насадженнях середнього і слабого радіаційного впливу підріст сосни повністю відмирає, не досягнувши семирічного віку.

Ключові слова: радіаційне опромінення, сосна звичайна, підріст.

Doc. V.K. Zaika – NUFWT of Ukraine

Formation of *Pinus sylvestris* L. plantings in the radiation polluted territories and forest-regenerative processes in them

Forest-regenerative processes in *Pinus sylvestris* L. plantings with different a degree of radiating defeat were investigated. It is found out, that on border with a lethal doze of